

o načelima udruživanja u hrvata u ranom srednjem vijeku

Od »čopora« do viteškog društva*

—→ U ovom ćemo radu izložiti stoljetni historijski proces u Hrvata u ranom srednjem vijeku, tj. od doseljenja »čopora« do raspadanja ranosrednjovjekovnog društva i gospodarstva u XII stoljeću. Ovaj je, naime, proces dovoljno dugo trajao da bismo u njemu i na osnovi njega mogli otkrivati neke **opće zakonitosti** u razvitku **društva, gospodarstva i pravnoga života**.

Treba naglasiti da je riječ o trostrukom procesu koji je nemoguće sagledati u cjelini ako se izostavi bilo koja od spomenute tri kategorije. A uz to treba biti svjestan činjenice da se radi o **tekućem procesu** tijekom kojega se odvijaju ponajprije **kvantitativne**, a zatim i **kvalitativne promjene**.

Ukoliko bismo u grubim crtama željeli opisati te stoljetne promjene, rekli bismo da se društvo i gospodarstvo, ali i javna vlast, po malo iz »čopora« pretače u seljačku, točnije **stočarskotežačku** »sjeduću masu«, koja se dalje raščlanjivala da bi na kraju dala novo feudalno obojeno društvo i političku vlast. Kažem »feudalno obojeno« zato što u srednjovjekovnoj Hrvatskoj — to znači na teritoriju između Gvozda i Jadrana — nije bilo uvjeta da se stvori »čisto« feudalno društvo, odnosno »čisti« feudalizam.

Naime, škrta kraška priroda nije samo čuvala stočarsku društveno-gospodarsku strukturu, ona je u isto vrijeme onemogućavala da u gospodarstvu prevlada zemljoradnja, a s njom i tipično feudalno društvo i gospodarstvo.

Čini se da bismo u spomenutom procesu ranoga srednjeg vijeka, koji pratimo, smjeli istaći — dakako, u osnovnim crtama — **tri načela udruživanja: krvno, teritorijalno i pravno**.

Dok je **prvo** primarno i karakteristično **za društvo u pokretu**, drugo ga zamjenjuje onda kad se takvo nomadsko društvo smiruje na nekom teritoriju. **Treće**, pravno-političko načelo, udruženo s drugim, daje društvu i gospodarstvu u srednjem vijeku — ili, točnije, **svim**

* Prilog diskusiji na projektu »Komparativno-historijsko proučavanje integracije lokalnih zajednica u suvremene nacije, s osobitim obzirom na naše krajeve«

sesilnim društvenim sredinama — najčvršći okvir, bez kojega se uređeno društvo ne može ni zamisliti.

Pokušajmo dakle objasniti kako zamišljamo ostvarivanje tog procesa u Hrvata u ranom srednjem vijeku. Nužno se ograničavamo na najsazetiji prikaz, no da se ne bi činilo da su to manje ili više uspješne teoretske pretpostavke, osvjetlit ćemo ih nekim primjerima, ostavljajući našem razgovoru ostatak posla. No, mnoga, pa i bitna pitanja u toj problematici ostat će nedirnuta, neriješena, jer i današnja nauka, pogotovo domaća, nije dala na njih zadovoljavajuć odgovor (ukoliko je uopće postavila problem).

Već se u pitanju **doseljenja Hrvata** krećemo na prilično nesigurnom tlu. Nepouzdanost izvora o doseljenju je tolika da se nemoćni zaustavljamo na teoriji o dvostrukoj hrvatskoj seobi: jednoj, kad su Hrvati zajedno s ostalim Slavenima ispunjavali velik dio Balkanskog poluotoka, i drugoj, kad je u posebnom seobenom valu došla, po svojoj prilici, ratnička skupina Hrvata i zauzela jedan dio rimske Dalmacije. Za proces koji ovdje promatramo nije odlučno ni kada ni s kojom namjerom Hrvati dolaze na jug. Narodna tradicija, zapisana u nekim srednjovjekovnim djelima, očito nije izmislila osnovnu činjenicu da su Hrvati zamijenili Avare na onom teritoriju na kojem su formirali svoju državu i ostali kao organizirana politička vlast do dana današnjega. To, dakako, ne znači da Hrvatski etnički prostor nije nakon doseljenja u VII st. bio veći. Naprotiv, Hrvate nalazimo od Karpata do Peloponeza, jednako kao i u Alpama, ali su sve te skupine prije ili kasnije izgubile u politički jačim slavenkim sredinama. Upravo činjenica što su neke skupine Hrvata — na primjer oni u Duklji — nestale još jasnije svjedoči da su dalmatinski Hrvati jedina grupa Hrvata kojoj je pošlo za rukom da iz »**čopora**« prijeđe u **državu**, odnosno da dotadašnju **etničku strukturu** zamijeni **političkom!** Pojednostosti o tom prijelomnom procesu nisu poznate, ali je poznat konačan rezultat. Do duboko u srednji vijek domaći pisani izvori (tj. oni pisani hrvatskim jezikom) ne poznaju za hrvatsku državu drugi izraz do — **Hrvati**.

Logička je pretpostavka da su ovako uspješnom i prilično brzom stvaranju političke vlasti i političke organizacije kumovali Avari. Nije isključeno da su baš oni bili uzor prvim vođama ili vojvodama koji su svoje ratničke družine doveli na Balkan. Najzad, nije isključeno ni to da su Dalmaciju osvajali zajednički Hrvati i Avari. Međutim, to i nije odviše bitno. Jer dok o hrvatsko-avarskom odnosu nećemo, čini se, moći utvrditi nešto više, posljedice naseljavanja su, osim na političkom i na društvenom i gospodarskom polju tako uočljive da ih ne možemo ni mimoći ni zanijekati.

Život se nomada od trenutka naseljavanja bitno mijenja. Nomad zauzima određeni prostor ili, možda točnije, teritorijalni pojas unutar kojega će se otad odvijati sav njegov društveni i gospodarski život. Pokreta više nema, a to drugim riječima znači da je upravo taj teritorij postao novi stvarni životni okvir doseljenika. Oni će se, dakle, organizirati po **teritorijalnim jedinicama** koje u početku pokrivaju krvne zajednice došljaka.

Budući da kraški teren koji dalmatinski Hrvati zauzimaju više odgovara stočarstvu nego zemljoradnji, prijelaz je na ratarstvo vrlo polagan. Možda to ne bi bilo ni toliko važno da u ovom slučaju gospodarstvo ne određuje i **tip vlasništva nad** zemljom. Naime, od pretežno **zajedničkog vlasništva** nad zemljom i nepokretnom imovinom

u **stočarstvu** prelazi se na **individualno vlasništvo u ratarstvu**, jer se zemlja ne može intenzivno obrađivati u »čoporu«. A to je nova »revolucija« u seoskoj zajednici: čim je pravo raspolaganja oranicama stvorilo mogućnost otuđivanja zemlje, **rodaka** je u općini zamijenio **susjed**, dakle čovjek druge krvi. Pravo prvokupa samo je jedan od dokaza da se općina, teritorijalna zajednica grčevito brani od »stranaca«, i pruža posljednju mogućnost zajednici rodaka da ne pusti »stranca«, »inokrvnika« u svoju sredinu. Spomenuto je pravo prvokupa i prekupa do XIX st., odnosno do ukinuća feudalnih odnosa ostalo »zaštitna mjera« svih vrsta zajednica: gradske i seoske općine i vlastelinstva. Oba prava, prvokup i prekup, također su izvanredno sredstvo ili »znak prepoznavanja« za određenu sredinu, jer oni ljudi koji imaju preče pravo pripadaju istoj zajednici. Oni su **rodaci** ili **susjedi**, dok su svi ostali — **stranci**.

Međutim, moglo bi se činiti da ovdje govorimo o manje ili više poznatoj teoriji, pa ćemo nastojati protumačiti kako zamišljamo taj proces u srednjovjekovnoj Hrvatskoj.

Najprije valja uzeti u obzir da se obalni pojas srednjovjekovne Hrvatske razlikuje od zagreškoga, da je prvi pogodniji za zemljoradnju a drugi za stočarstvo. Gledajući na problem teoretski morali bismo zaključiti da se seoska općina na obalnom području raspadala brže od one u unutrašnjosti; no tome ipak nije tako. Poznata je naime činjenica da su **vinogradarstvo** i **maslinarstvo** na obalnom pojasu još od rimskih vremena najuspješnije kulture, a da se žitarice zbog konkurencije južnoitalskih žitnica nikad nije isplatilo uzgajati. Društvena je posljedica ove gospodarske podloge i za srednjovjekovnu Hrvatsku neobično važna! Nemamo pred sobom seljačke općine u tom smislu da je to društvo **ratara** koje zemlja sama veže na sebe i uza se, nego **vinogradara**, slobodnih ljudi nevezanih za zemlju!

Međutim, spomenuta gospodarska podloga ne utječe samo na formiranje **društva**, nego i na formiranje **javne vlasti** nad tim društvom. Vinogradar bježi od čvrste vladarske ruke. Ali, on će, s druge strane, sam poraditi na tome da se s drugim vinogradarima udruži u **općinu**, u **zajednicu** koja će ga zaštititi.

Ovo težačko društvo stvara također na poseban način svoja **naselja**. Vinogradar, razumije se, ne stanuje u svom vinogradu (jer ne treba), zato gradi nedaleko od njega manje ili više zatvoreno naselje i ondje se naseljuje zajedno s drugim težacima. Stoga su po čitavoj jadranskoj obali, ali i na otocima, gledano uopćeno, posijana uglavnom manja naselja tih vinogradara, ribara, kiraca itd., sve »malih ljudi« kojima skromna gospodarska podloga nije, u načelu, dopuštala velike mogućnosti zarade i naglijeg ekonomskog uspona. S druge strane, stočar »preko brda«, u Dinarskim planinama i kraškim poljima uz njih živi u sličnim materijalnim uvjetima. I on stvara svoju »komunu«, svoju zajednicu, koja doduše ima drugačiju strukturu i nešto je »pokretnija«, ali ipak postoji. Stočaru nije dovoljno malo zemlje, on treba šire područje unutar kojega će se u pravilnom godišnjem ritmu kretati zajedno sa svojom stokom. Zato je stočarska »komuna« teritorijalno prostranija; ona nužno posjeduje zajedničke površine koje stoljećima ostaju u zajedničkom vlasništvu čitave općine. Gotovo bismo mogli ustvrditi da je u svim kraškim poljima — najočitije je to u onima iza Velebita — već od naseljavanja vrlo temeljito razdijeljen teritorij dolina i brda među op-

ćine i da se taj teritorij vrlo ljubomorno čuva. U Vinodolu, na malom prostoru uz obalu i u neposrednom zaleđu, podijeljen je, prema svjedočanstvu prvih podataka, svaki pedalj zemlje. I svaki se kamen, voda, pašnjak itd. čuva kao zajedničko dobro.

Prema tome, ne može biti nikakve opravdane sumnje u to da je **teritorijalna zajednica** nakon naseljavanja postepeno zamjenjivala **krvnu**, pa se, čini se, još samo postavlja pitanje u kojem je omjeru stranac u općini zamijenio rođaka. Budući da jedna i druga, stočarska i težačka zajednica ne misli u ranom srednjem vijeku na proizvodnju za tržište, nema ni razloga za velike skokove u gospodarstvu. Prekovelebitski stočar će doduše stoljećima nositi svoj sir i tjerati stoku na prodaju u dalmatinski i hrvatski grad na obali, ali će to činiti uglavnom zato da za prodani novac nabavi sol za svoju stoku.

Đakako, time nije rečeno da u tom stočarskom ili težačkom svijetu nije bilo klasnih, socijalnih i staleških razlika! Naprotiv, one su nužno nastajale; oformile su društvo, krojile ga i raskrojavale, no **tip društva** i njegova **teritorijalna zajednica ostaju isti!** Baš je ta teritorijalna zajednica — nije bitno nazovemo li je **općinom, komunom, selom** ili **gradom** — nepromijenjena kategorija, ili, možda da kažemo točnije, kategorija koja je najmanje podložna vanjskim i unutarnjim utjecajima.

Međutim, potrebno je istaći još jednu vrlo važnu činjenicu u vezi s određivanjem teritorijalne zajednice. Naime, da je teritorijalna zajednica — seoska ili gradska — samo skup naselja u jednoj manje ili više zatvorenoj geografskoj cjelini, ona bi se izvan svake sumnje vrlo brzo raspala. Jer općina ima druga sredstva koja nerazrješivo vežu njezine dijelove u čvrstu cjelinu. To je njezina pravna i politička **organizacija**.

Općina je **pravna zajednica** po tome što svaki njezin član potpada pod **sudsku vlast općinskog suca**, a to znači da na njezinom teritoriju nema, u početku, **nijedne druge sudske vlasti ili jurisdikcije**. Ta je činjenica od presudnog značenja za sve članove općine, ali i za njezine stanovnike (habitatores). Jurisdikcija gradskog ili seoskog suca isključuje, kako spomenusmo, u početku, svaku drugu sudsku vlast. Općina će kasnije doći pod vlast »gospodara« i on će prisvojiti pravo postavljanja svoga suca — ponegdje i pravo tzv. višega sudstva, ali mu neće poći za rukom da bilo kojeg člana općine povlači po svom sudu kao svog podložnika.

Svijest o pripadnosti općini, dakle »članstvo« u njoj, najjače je »sredstvo udruživanja« i održavanja udruženih zajednica sve do ukinuća feudalnih odnosa u XIX st. Svaki član općine bez obzira na staleški i klasni, odnosno socijalni položaj ima dovoljno razloga da se bori za trajno održanje svoje zajednice. Ona je jamstvo njezine slobode, jer unutar nje je sigurnost i pravna zaštita. Svaki, pa i najsiromašniji seljak i pastir izvan grada, s granice općinskog kotara osjeća se kao pripadnik općine. To valja naglašavati zato što je u srednjem vijeku, u tom atomiziranom svijetu, čovjek koji ne pripada nekoj općini za članove dotične općine stranac ili neprijatelj (extraneus, hospes), što je tada bilo isto. Za formiranje općina, odnosno za kasnije međusobne odnose, nije uopće bilo odlučno kojim su jezikom njezini ljudi govorili. U zagrebačkom kraljevskom Gradecu i u susjednom biskupskom Zagrebu mogla su živjeti i ži-

vjela su braća, pa ipak su zbog toga što su pripadala različitim općinama mogla biti — krvni neprijatelji.

Kao što za stanovnike općine nije bilo važno kojim jezikom govore, tako nije na njihov status u zajednici utjecalo, u načelu, njihovo podrijetlo. Hrvatski plemić, došavši u Zadar, postaje *civis iadrensis* i na njegov novi položaj u gradu ne utječe ni hrvatski jezik kojim govori, ni raniji staleški položaj što ga je imao u Hrvatskoj.

Ne griješimo kad **porijeklo** ili **korijenje slobodne općine**, koja kao organizaciona jedinica prevladava na istočnoj jadranskoj obali u ranom srednjem vijeku, tražimo u — antici. Čini se također da su novi doseljenici na jadransku obalu baštinili stari grčki polis kao najdragocjeniju baštinu na kojoj su dalje izgrađivali svoje vlastite oblike društva, gospodarstva i političke vlasti. Još i danas ta svijest o ličnoj slobodi i neovisnosti od vlasnika zemlje ispunja dalmatinskog težaka, jer on nikada nije osjetio feudalne okove. Jer je on i u trenutku kad se nad njegovom općinom nadvila feudalna vlast, sačuvao svoj **pravni položaj** i ostao **slobodan čovjek**.

Druga organizaciona jedinica u Hrvatskoj ranoga srednjega vijeka jest **vlastelinstvo**. Ne ulazeći na ovome mjestu u njegovu definiciju (uostalom, ona u našoj historiografiji i ne postoji), pokušat ćemo opisati način njegova nastajanja i dati njegove osnovne karakteristike.

Možda proces nastajanja pojednostavnjujemo do krajnjih granica kad kažemo da vlastelinstvo počinje od **vladara** i njegove **vlasti**. Treba stoga početke vlastelinstva tražiti u **javnoj vlasti**.

Pretpostavimo da se nakon doseljenja Hrvata na Jadran pojavila potreba za što čvršćom organizacijom javne vlasti. Bez nje se, izvan svake sumnje, Hrvati u novoj sredini ne bi održali. Čini se da smijemo ustvrditi da je **javna**, što znači vladarska vlast nad slobodnim ljudima nastala u onom času kad je vladar izborio pravo da u ime čitave zajednice, dakle svih slobodnih ljudi zahtijeva — **javne obaveze**. On je vrlo vjerojatno najprije zahtijevao da svaki slobodan čovjek prinese za zajednicu »dar« u naturi (Franci su od podložnih naroda tražili »porez« u stoci), a zatim se i on sam postavio nad tim istim slobodnim ljudima kao **sudac** i **vojskovođa**. Međutim, u tom je procesu nametanja javne vlasti ipak najbitnije to da ostvarivanjem spomenutih vladarskih prava ne dolazi u slobodnim općinama do promjene u pravnom, socijalnom i materijalnom položaju članova općina. To će reći da su općine došle u **zavisan položaj** najpovoljnijim putem, tj. političkim podvrgavanjem vladaru. Vladar i njegov činovnik nisu članove općine pretvorili u svoje kmetove i naselili ih na svojoj zemlji; dakle, feudalizam nije nastao gospodarskim putem — dakako, u načelu! — jer za takav proces nije u Hrvatskoj od Gvozda do Jadrana bilo dovoljno materijalnih uvjeta.

Time, naravno, nije rečeno da vladar i njegov činovnik (župan ili bilo koji drugi vladarski »pomoćnik«) nisu u isto vrijeme stvarali svoja »imanja« sa zavisnim podložnicima. No zbog nepovoljnih uvjeta na kraškom terenu, kao i zbog kultura koje na njemu uspijevaju, vladar nema, kako je već sprijeda spomenuto, baš mnogo uvjeta za stvaranje svojih imanja.

Stoga je proces stvaranja vlastelinstva po svojoj prilici poprimao u našim krajevima poseban tok, »podešen« za naše prilike: vladar i njegov župan imaju doduše, kao i onaj na Zapadu, svoje »imanje«,

no ono je u usporedbi s **njegovim pravima nad slobodnim općinama** vjerojatno bilo neznatno. Najstariji poznati izvorni podaci kao da svjedoče o vladarskom posjedu samo u zaleđu dalmatinskih gradova, no i taj je posjed više nego skroman.

Naprotiv, vladarsko **pravo sudstva, ubiranja javnih podavanja** (u ime čitave zajednice) i **vojničkog vodstva** nije izbjegla nijedna općina. Zato nijedna slobodna općina nije ostala izvan dohvata javne vlasti, odnosno sve su općine došle u feudalno zavisani položaj prema vladaru.

Vladarska su međutim, prava u svim ranosrednjovjekovnim državama vrlo brzo prelazila iz ruku vladara u ruke njegova činovnika. Vladar nije imao zemlje i zato je nagrađivao svoga vjernog vezala i činovnika prije svega **podjelom svojih prava**. Tako se u stoljetnom procesu stvaraju **vlastelinstva kraljevih činovnika**, jer su oni ubrajali u svoje vlastelinstvo ne samo svoje posjede nego i one slobodne općine nad kojima im je vladar dao pravo sudstva i ubiranja javnih podavanja. Došavši pod vlast hrvatskih velikaša slobodne su općine promijenile svoj položaj samo utoliko što su morale dopustiti da novi vlastelin uz općinskog postavi i svoga suca i što su jedan dio priroda ili prihoda zajednički (ne individualno!) plaćale novom »gospodararu«.

Ne treba posebno isticati da vlastelinstvo, koje je nastajalo više slučajnim nego svjesnim nabavljanjem zemlje i stjecanjem prava, nije činilo zatvorenu cjelinu. Naprotiv, to je u većini slučajeva razbacano, teritorijalno **nepovezan posjed**. U Vinodolu na primjer, gdje su, koliko je danas poznato, krčki knezovi najstarija vlastela, najveći dio područja je podijeljen među vinodolske općine, dok knezovi imaju ondje mnogo manje zemlje (njihova je, na primjer, obala od današnjih Selaca do Crikvenice).

Pa ipak i ovo razbacano vlastelinstvo povezuje u vrlo **čvrstu cjelinu vlastelinova sudska vlast! Područje vlastelinstva je istovjetno s vlastelinovom jurisdikcijom!** Upravo zato što je jurisdikcija jedan od **najodlučnijih činilaca u srednjem i novom vijeku** — i to sve do ukinuća feudalnih odnosa — ona je, kako je sprijeda već rečeno, i najsigurniji »znak prepoznavanja« toga, na prvi pogled, nesređenog društva i gospodarstva.

Dakako, uz jurisdiksijsku cjelinu vlastelinstvo predstavlja i **administrativnu cjelinu**.

Slobodna općina s »gospodarom« ili bez njega i vlastelinstvo u srednjem su vijeku jedine **stvarne i trajne kategorije**, i to prije svega zato što je **vrhovna vlast**, dakle vladar, u to doba prilično »tekuća« kategorija. Ono što je danas **javna vlast** pretvara se sutra u **privatnu** i velikaš se postavlja na mjesto vladara koji je još samo primus inter pares. Zbog toga se javna vlast u svim društvenim sredinama i u svim jezicima muči kako povratiti svoja izgubljena prava ili naći nove izvore vlasti. U toj se borbi neprestano izmjenjuju kandidati, no cilj kome teže uvijek je isti.

Samo se po sebi razumije da su u novim kategorijama, tj. u vlastelinstvu i slobodnoj općini u stoljetnom procesu izbrisane ne samo one kategorije koje su vrijedile za doseljenja nego i starija načela udruživanja. Zaboravljeno je **pleme** kao jedinica rođaka u pokretu i sve ostale krvne zajednice. Ostao je **jezik**, ali i on samo u slučaju

ako je došljaka bilo mnogo više nego starosjedilaca. U Hrvata je ostala svijest, odnosno sjećanje na pripadnost nekadašnjoj hrvatskoj plemenskoj zajednici najviše stoga što su vođe doseljenika bili ujedno i organizatori nove vlasti. Ali nekad jedinstven sloj nomadskog »čopora« ili »naroda« Hrvata razbijen je djelovanjem nove sredine u stotine malih »naroda«, često međusobno vrlo neprijateljski raspčloženih, koje je formalno, i to ne uvijek i ne u svako vrijeme, povezivalo zajedničko ime. Naime, srednji je vijek tako temeljito atomizirao nekadašnji »čopor« da se prečesto — što je i normalno — izgubila svijest o pripadnosti nekadašnjoj zajednici. Zbog tako snažnog raspadanja, nekad zajedničko ime ostaje gotovo samo u — **naslovu vladara**. »Mali čovjek«, običan seljak, bio on zemljoradnik ili stočar, ne brine mnogo o tome vladaru i njegovu velikašu. Jer, njegov svijet počinje i završava na granicama njegova grada, općine ili vlastelinstva. Upravo su te jedinice njegova »**natio**«! Zato je tom malom čovjeku zaista svejedno kojim jezikom govori ili koje je »narodnosti« vladar; za njega je i on u svakom slučaju stranac.

O političkim prilikama u Hrvatskoj i Dalmaciji u početku XII st. odlučuje u tim uvjetima svega nekoliko velikaša. Oni dovode onoga vladara koji im može najmanje smetati. Ali, tisuće »običnih« ljudi na obali i u unutrašnjosti nastavlja svoj život bez ikakve promjene. Jer oni su odavno pristali na to da se pokore **jednoj javnoj vlasti** koja će ih braniti od neprijatelja i zastupati prema ostalim narodima u susjedstvu. Oni su također pristali da žrtvuju jedan dio ljetine ili zarade i da toj javnoj vlasti priznaju pravo suđenja.

Ni jedan ni drugi ustupak javnoj vlasti nije ugrozio niti ugrožavao njihovu svakidašnjicu. Vladar i njegov velikaš nisu ni mogli ni htjeli sprečavati bilo kojega slobodnog čovjeka da se **socijalno** ili **klasno**, dakle materijalno podigne i postigne odlučniji položaj. Stoga je ranosrednjovjekovno društvo u opisanim okvirima neprestano u pokretu. Ipak ono nije »uzavrelo«, jer u tim stoljećima nije bilo još dovoljno materijalnih poticaja (misao na dobit) koji bi društvo snažnije pokrenuli naprijed. Do revolucije u **gospodarstvu** (komutacija, tj. prijelaz iz naturalne i radne rente u novčanu) i **društvu** (stvaranje **viteštva** na novim gospodarskim osnovama) dolazi postepeno tek od XII st. dalje. Dakako, u novom će viteškom društvu potpuno izbljediti sjećanje na »čopor« Hrvata. Zaboravit će se, štoviše, i tradicija o doseljenju pod vodstvom sedmero braće, tako da će od svega ostati samo ime **Hrvata**, i to u vladarskom naslovu. Upravo naslov »rex Croatiae et Dalmatiae« poslužit će vladarima — s kojima inače nismo imali puno veze — da, pozivajući se na svoje pravo, **zbog sebe** nastoje obnoviti **svoju vlast** unutar onih političkih granica za koje su mislili da ih je u ranom srednjem vijeku imala hrvatska država i niezini vladari.